

แนวทางการฟื้นฟูวัดร้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

Study the Situation of Deserted Buddhist Temples In the Northeastern Region of Thailand

รัชณีเย์ เจริญนนท์¹ อุดม พิริยสิงห์² พระครูสังฆรักษ์ไชยรัตน์ ชยรัตน³ พระครูวิกรมธรรมธัช⁴

อดิศักดิ์ ทุมอนันต์⁵ นางสาวจิราภรณ์ ผันสว่าง⁶

Ratchanee Charoenon¹ Udom Piriyasing² Phrakhrusangkarakchairat Khanto³

Phrakhruwikromthammathat⁴ Adisak Thumanan⁵ Jiraporn Phansawang⁶

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพ ศักยภาพ และแนวทางการฟื้นฟูวัดร้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ วัดร้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจากสามจังหวัด คือ ร้อยเอ็ด ยโสธร และนครราชสีมา จังหวัดละสามวัดตามลำดับ ได้แก่ วัดหนองหญ้าบัว วัดบุพผาราม (วัดเก่าโลน) วัดป่าศรีมงคล วัดสระวะ วัดป่านากะหมาน วัดบ้านโพนงาม วัดประตู่ผิ วัดบ้านหนองโน และวัดบ้านตะบอง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้รู้ในหมู่บ้านที่เป็นที่ตั้งของวัด จำนวน 120 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต และแบบสนทนากลุ่ม ที่ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงตามโครงสร้างและเนื้อหาแล้ว วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาแบบสามเส้า และเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย พบว่า 1) วัดร้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก่อสร้างพร้อมกับการตั้งชุมชนหมู่บ้านของชาวบ้านแล้วสืบทอดเรื่อยมาจนมีสภาพเป็นวัดร้างในภายหลัง 2) ปัจจัยสำคัญที่กลายสภาพเป็นวัดร้างคือ (1) การย้ายถิ่นที่ทำการของชาวบ้านและการย้ายไปสร้างชุมชนใหม่ (2) ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มอาชีพของชาวบ้าน (3) ในหมู่บ้านมีวัดอยู่สองแห่ง ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างพระภิกษุต่างนิกาย คือ ธรรมยุติกนิกายหรือนิกายเดียวกัน (4) การมีแนวความคิดของชาวบ้านที่จะให้มีเพียงวัดเดียวในหมู่บ้าน (5) ความเชื่อของชาวบ้านเกี่ยวกับประตู่หน้าวัดหันหน้าไปทางทิศตะวันตกจะทำให้ชาวบ้านเจ็บไข้ได้ป่วยถึงชีวิต และวัดตั้งอยู่กลางหมู่บ้านที่เป็นพื้นที่ต่ำ เวลาฝนตกน้ำในหมู่บ้านไหลไปท่วมขัง (6) เนื้อที่ตั้งวัดมีไม่มากพอที่จะพัฒนาในด้านเสนาสนะและสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ จึงทำให้ชาวบ้านหันไปพัฒนาอีกวัดหนึ่งที่มีเนื้อที่กว้าง และ (7) ชาวบ้านมีความคิดความเชื่อ และขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาวัดอย่างถูกต้อง และ 3) แนวทางการฟื้นฟูวัดร้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยสรุปคือ จัดตั้งคณะกรรมการพระพุทธศาสนาระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล เพื่อบูรณปฏิสังขรณ์วัดร้างให้เป็นศูนย์กลางชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน จนสามารถดำเนินงานสอดคล้องกับภารกิจทางด้านของคณะสงฆ์ คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์

คำสำคัญ : 1. วัดร้าง 2. แนวทางการฟื้นฟูวัดร้าง 3. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ABSTRACT

The objective of the research was to study the situation of deserted Buddhist temples in the Northeastern region of Thailand, their potentials and the measures to renovate them. The purposive samplings were nine deserted Buddhist temples in three provinces, namely, Roi Et, Yasothon and Nakhon Ratchasima, of which three temples were selected from each province. The temples were the following: Wat Nong Yama, Wat Buppharam (Kao Lon), Wat Pa Srimongkol, Wat Sra Wa, Wat Pa Nakaman, Wat Ban Phon Ngam, Wat Pratuphee, Wat Ban Nongno and Wat Ban Tabong. Samples, both monks and laymen, were 120 in number. The tools used to collect the information consisted of survey, interview, observation and group discussion, the reliability of

¹ เจ้าหน้าที่บริหารทั่วไป, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

²⁻⁶ อาจารย์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ทรัพย์สินมหาศาล เป็นต้น จึงเป็นสาเหตุทำให้สถาบันทางศาสนาเสื่อมความเลื่อมใสศรัทธา จนกลายเป็นวัดร้างในที่สุด ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ศึกษาสภาพและศักยภาพวัดร้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เพื่อนำมาเป็นแนวทางฟื้นฟูวัดร้างและเป็นส่วนช่วยให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ข้อมูลเบื้องต้นในการฟื้นฟูและเผยแพร่พระพุทธศาสนาอันจะเป็นส่วนในการดำรงรักษาพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพวัดร้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาศักยภาพของวัดร้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย
3. เพื่อเสนอแนวทางการฟื้นฟูวัดร้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

โจทย์การวิจัย

1. สภาพวัดร้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยมีประวัติและความเป็นมาอย่างไร
2. ศักยภาพของวัดร้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยเป็นอย่างไร
3. แนวทางฟื้นฟูและพัฒนาวัดร้างของชุมชนให้คงอยู่อย่างยั่งยืนจะทำได้อย่างไร

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาสภาพศักยภาพ และแนวทางการฟื้นฟูวัดร้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ซึ่งกำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1. ประชากร ได้แก่ วัดร้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 21 จังหวัด
2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ วัดร้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 9 วัด โดยสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Sampling) ตามลำดับ คือ
 - 2.1 เลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Selection) จากจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อให้เป็นตัวแทนในพื้นที่ ได้จังหวัดร้อยเอ็ด ยโสธร และนครราชสีมา
 - 2.2 เลือกวัดร้างในสามจังหวัดให้มีจำนวนเท่ากับจังหวัดละสามวัด ดังต่อไปนี้
 - 2.2.1 จังหวัดร้อยเอ็ด ประกอบด้วย วัดหนองหญ้าม้า วัดบุปผาราม (วัดเก่าโลน) และวัดป่าศรีมงคล
 - 2.2.2 จังหวัดยโสธร ประกอบด้วย วัดสระวะ

วัดป่านกกะหมาน และวัดบ้านโนงาม

2.2.3 จังหวัดนครราชสีมา ประกอบด้วย วัดประตู่ผิ วัดบ้านหนองโน และวัดบ้านตะบอง

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 120 รูป/คน จำแนกเป็น

2.3.1 ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดจากสามจังหวัด จำนวน 3 คน

2.3.2 พระภิกษุในพื้นที่ ประกอบด้วย เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัดจากสามจังหวัด ๆ ละ 3 รูป รวมจำนวน 9 รูป

2.3.3 ผู้นำท้องถิ่น ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 9 คน และผู้นำชุมชน จำนวน 9 คน รวม 18 คน

2.3.4 ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ ผู้มีความรู้เกี่ยวกับประวัติและความเป็นมาของชุมชนในพื้นที่ศึกษาชุมชนละสองคน รวมจำนวน 18 คน

2.3.5 อุบาสกอุบาสิกาในชุมชน ๆ ละสามคน รวมจำนวน 27 คน

2.3.6 ประชาชนทั่วไป ได้แก่ ชาวบ้านทั้งหญิงและชายซึ่งมีอายุ 25 ปีขึ้นไปและมีภูมิลำเนาในชุมชน ๆ ละห้าคน รวมจำนวน 45 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน แนวคิด และการอภิปรายผล
2. การวิจัยภาคสนาม (Field Research) ใช้วิธีการสำรวจกับการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่ และการสนทนากลุ่ม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสำรวจ (Basic Survey) ใช้สำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพของวัดร้างและสภาพทั่วไปของชุมชน
2. แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide) ประกอบด้วย
 - 2.1 แบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) ใช้เป็นแนวทางการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview Guideline) จากกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ อุบาสกอุบาสิกา และประชาชนทั่วไป
 - 2.2 แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) ใช้สัมภาษณ์กลุ่มพระภิกษุในพื้นที่ ผู้นำท้องถิ่น และ

ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด

3. แบบสังเกต (Observation) เป็นแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบไม่มีส่วนร่วม (Non - Participant Observation) เพื่อใช้กับกลุ่มทุกกลุ่มและทุกขั้นตอน ใช้เป็นเครื่องมือเก็บข้อมูลที่ได้เข้าไปในพื้นที่ชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมเข้าไปเป็นสมาชิกในกิจกรรมนั้นๆ สังเกตซักถามข้อมูลที่ยังสงสัยจากสิ่งที่กำหนดไว้ล่วงหน้า เช่น บริบทของชุมชน หมู่บ้าน ประวัติความเป็นมาของวัดร้าง สภาพปัจจุบันและปัญหาของวัดร้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ศึกษาสภาพของวัดร้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย และแนวทางการฟื้นฟูวัดร้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย บันทึกผลสมุดแบบบันทึก การสังเกตในแต่ละวันจดบันทึกไว้พร้อมกับเปิดเผยตัวเองว่าเป็นนักวิจัย

4. แบบสนทนากลุ่ม (Focused Group Guideline) เป็นการสนทนาเพื่อสอบถามข้อความในเนื้อหาบางเรื่องที่ผู้วิจัยมีข้อสงสัยอยู่ในบางประเด็นของข้อมูล เพื่อศึกษาถึงลักษณะเฉพาะ จุดเด่น จุดด้อย เอกลักษณะ บริบทของชุมชน หมู่บ้าน ประวัติความเป็นมาของวัดร้าง สภาพปัจจุบันและปัญหาการของวัดร้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ศึกษาสภาพของวัดร้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย และแนวทางการฟื้นฟูวัดร้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย บันทึกผลสมุดแบบบันทึก การสังเกตในแต่ละวันจดบันทึกไว้ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยคัดเลือกตัวแทนกลุ่มแต่ละกลุ่มเข้าร่วมสนทนาภายในกลุ่มเดียวกัน คือ กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้นำท้องถิ่น กลุ่มผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้านและกลุ่มชาวบ้าน กลุ่มละ 5-7 คน ตามความยากง่ายละเอียดซับซ้อนของข้อมูลที่ต้องการศึกษาวิจัย เพื่อหาคำตอบในเรื่องแนวทางการฟื้นฟูวัดร้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

5. กล้องถ่ายภาพ ใช้บันทึกภาพสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งการสำรวจ สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม ตามสถานที่ วัน เวลา ที่นัดหมายและตกลงกันไว้ล่วงหน้าทั้งระหว่างผู้วิจัย ผู้ร่วมวิจัย และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า 1) วัดร้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก่อสร้างพร้อมกับการตั้งชุมชนหมู่บ้านของชาวบ้านแล้ว

สืบทอดเรื่อยมาจนมีสภาพเป็นวัดร้างในภายหลัง 2) ปัจจัยสำคัญที่กลายสภาพเป็นวัดร้างคือ (1) การย้ายถิ่นที่ท่ากินของชาวบ้านและการย้ายไปสร้างชุมชนใหม่ (2) ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มอาชีพของชาวบ้าน (3) ในหมู่บ้านมีวัดอยู่สองแห่ง ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างพระภิกษุต่างนิกาย คือ ธรรมยุตกับมหานิกาย หรือนิกายเดียวกัน (4) การมีแนวความคิดของชาวบ้านที่จะให้มีเพียงวัดเดียวในหมู่บ้าน (5) ความเชื่อของชาวบ้านเกี่ยวกับประตุน้ำวัดหันหน้าไปทางทิศตะวันตกจะทำให้ชาวบ้านเจ็บไข้ได้ป่วยถึงชีวิต และวัดตั้งอยู่กลางหมู่บ้านที่เป็นพื้นที่ต่ำ เวลาฝนตกน้ำในหมู่บ้านไหลไปท่วมซัง (6) เนื้อที่ตั้งวัดมีไม่มากพอที่จะพัฒนาในด้านเสนาสนะและสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ จึงทำให้ชาวบ้านหันไปพัฒนาอีกวัดหนึ่งที่มีเนื้อที่กว้าง และ (7) ชาวบ้านมีความคิดความเชื่อ และขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาวัดอย่างถูกต้อง และ 3) แนวทางการฟื้นฟูวัดร้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยสรุปคือ จัดตั้งคณะกรรมการพระพุทธศาสนาระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล เพื่อบูรณปฏิสังขรณ์วัดร้างให้เป็นศูนย์กลางชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน จนสามารถดำเนินงานสอดคล้องกับภารกิจทางด้านของคณะสงฆ์ คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยพบประเด็นสำคัญเพื่ออภิปรายผลเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

การฟื้นฟูบทบาทของวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในทุกด้านให้เป็นที่สงบจิตใจ เป็นที่พักผ่อนของชุมชนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นทุกวัดจะต้องมีจุดประสานระหว่างวัด บ้าน และโรงเรียนในรูปคณะกรรมการพัฒนาวัด โดยบ้านและโรงเรียนจะเข้ามามีบทบาทสำคัญกิจกรรมหลักที่จะขับเคลื่อนให้บ้าน วัด และโรงเรียนดำเนินการร่วมกันโดยเน้นการบริหารงานแบบมีส่วนร่วมทั้งการพัฒนาจากภายในองค์กรและการพัฒนาจากภายนอกองค์กร โดยกำหนดกรอบนโยบายไว้ ดังนี้

1. การพัฒนาศักยภาพองค์กรให้สามารถรองรับและประสานงานคณะสงฆ์ คุ้มครองและพิทักษ์พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. จัดให้มีคณะกรรมการพระพุทธศาสนาระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และระดับตำบล

3. ฟื้นฟูบทบาทของวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในทุกด้าน เป็นที่สงบจิตใจ เป็นที่พักผ่อนของชุมชน และเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งทุกวัดจะต้องมีจุดประสานระหว่างวัด บ้าน และโรงเรียนในรูปคณะกรรมการ

พัฒนาวัด โดยบ้านและโรงเรียนจะเข้ามามีบทบาทสำคัญ กิจกรรมหลักที่จะขับเคลื่อนให้บ้าน วัด และโรงเรียน ดำเนินการร่วมกัน คือ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา อาทิ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันธรรมสวนะ (วันพระ) และวันสำคัญของชาติ เช่น วันที่ 12 สิงหาคม และวันที่ 5 ธันวาคม เป็นต้น

4. พัฒนาวัดต้นแบบ โดยใช้หลักการบริหารจัดการสมัยใหม่ที่ยังคงยึดหลักพระธรรมวินัยควบคู่กันไป นำหลักการมีส่วนร่วมของการบริหารจัดการสมัยใหม่ เข้ามาใช้ในการบริหารกิจการของวัด เน้นวัดที่มีศักยภาพ และให้มีการจำแนกพัฒนาการของวัดตามความจำเป็นเร่งด่วน ทั้งนี้การดำเนินงานดังกล่าวจะต้องสอดคล้องกับภารกิจทางด้านของคณะสงฆ์ คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์

5. การที่จะสนองงานให้บรรลุตามที่คาดหวังไว้ทั้งหมดด้าน ทุกภาคส่วนจะต้องให้การสนับสนุน เข้ามำกำหนดบทบาทและมีส่วนร่วม เช่น คณะสงฆ์ รัฐบาล ชุมชน ส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรทางพระพุทธศาสนา องค์กรภาคเอกชน สถานศึกษา ภาคเครือข่าย และชุมชน ในลักษณะดังนี้

5.1 อุปถัมภ์ สนับสนุน งบประมาณตามสภาพการพัฒนาแต่ละด้านของวัด

5.2 การเข้ามาเป็นคณะกรรมการวัดเพื่อกำหนดแนวทาง/วิธีการการบริหารจัดการภายในวัด ตลอดจนลักษณะของกิจกรรมที่จะดำเนินการ

5.3 การให้คำปรึกษาด้านวิชาการ สร้างองค์ความรู้ การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ไม่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัย เข้ามาช่วยในการพัฒนาและบริหารจัดการ

5.4 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดในทุก ๆ ด้าน

5.5 เจ้าอาวาสและพระสงฆ์ในวัดจะต้องให้ความสำคัญร่วมมือ ร่วมใจ ในการเข้ามามีส่วนร่วมขององค์กร และหน่วยงาน

5.6 มีการประชาสัมพันธ์การดำเนินงาน และกิจกรรมของวัดอยู่ตลอดเวลา อนึ่งการที่จะดำเนินงานให้บรรลุผลทั้งหมดด้าน วัด/พระสงฆ์จะต้องได้รับการพัฒนาทั้งทางด้านศักยภาพ ความพร้อม องค์ความรู้ การบริหารจัดการ การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการบริหารจัดการ เนื่องจากการดำเนินงานที่ผ่านมา ๆ มาเกี่ยวกับบทบาทความสำคัญของวัดยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรเพราะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สถานะความเป็นศูนย์กลางและศูนย์รวมจิตใจของประชาชนลดลงไป เช่น การแยกโรงเรียนออกจากวัด ความจำเป็นในการดำรงชีพ ความเชื่อมั่นศรัทธาในคณะสงฆ์ ความ

เปลี่ยนแปลงบทบาทดังกล่าวจึงทำให้ประชาชน ขาดแหล่งปลูกฝังอบรมศีลธรรมอันดีงาม ตลอดจนแนวความคิดที่จะมุ่งมั่นกระทำในสิ่งที่ดี และประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ส่งผลถึงภาพรวมของคุณภาพชีวิตของประชาชน ในขณะเดียวกันศักยภาพของพระสงฆ์ที่จะเป็นผู้ชี้แนะ สั่งสอน อบรมประชาชนก็ลดลงด้วย เนื่องจากขาดความต่อเนื่อง และโอกาสการมีส่วนร่วมด้านการพัฒนาต่อสังคม ประกอบกับสภาพความเป็นจริงของวัด/ศาสนสถานขาดบุคลากรที่จะเข้ามาดูแล ตลอดจนกิจกรรมของวัดขาดคนที่จะทำหน้าที่ให้คำปรึกษา หรือร่วมดำเนินการ จึงทำให้ความเป็นอดีตที่เคยรุ่งเรืองถูกจำกัดบทบาทลงอย่างเช่นปรากฏในปัจจุบัน เพื่อให้ความเป็นอดีตที่เคยรุ่งเรือง กลับมาสู่ปัจจุบัน อันจะเป็นรากฐานในการขับเคลื่อนการพัฒนาวัดในทุก ๆ ด้าน โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมตามหลักการที่ได้ผลในอดีต คือ บวร (บ้าน วัด โรงเรียน และราชการ) เข้ามามีส่วนผลักดันในการพัฒนา ดังนั้น เพื่อสนองนโยบายของภาครัฐในการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์ ตลอดจนชุมชนรอบวัดมีจิตสำนึกร่วมกันดูแล ช่วยเหลือคุ้มครองวัด/พระสงฆ์ และเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากขึ้นและเพื่อให้วัดมีความสะอาดร่มรื่น สงบ สว่าง และสร้างความสุข รวมทั้งเป็นสถานที่ดำเนินกิจกรรมด้านต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อชุมชน และยังเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ และแหล่งรวบรวมความรู้ ทางวัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามของชุมชน

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

แนวทางการพัฒนาวัดร้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน จากการศึกษากลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มทำให้ทราบแนวทางในการพัฒนาวัดร้างโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน จำเป็นจะต้องแบ่งงานของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและในแต่ละส่วนจะต้องมีความสัมพันธ์กัน ดังนี้

1. ฝ่ายบูรณะพัฒนาวัดและศาสนสงเคราะห์ มีหน้าที่รับผิดชอบยุทธศาสตร์การพัฒนากิจการพระพุทธศาสนาและสนองงานคณะสงฆ์ พัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ แหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น และแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน มีหน้าที่และความรับผิดชอบ ดังนี้

1.1 สนับสนุนในการจัดสรรงบประมาณเพื่อการบูรณปฏิสังขรณ์พัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและศาสนสงเคราะห์

1.2 ส่งเสริมและสนับสนุนด้านการบูรณปฏิสังขรณ์วัดที่มีคุณค่าความเป็นประวัติศาสตร์ ศิลปะและวัฒนธรรม ให้มีความมั่นคงแข็งแรงสวยงาม เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ของ

ประชาชน

1.3 ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาวัดให้สะอาด ร่มรื่น สวยงาม และส่งเสริมการพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ การศึกษา และอนุรักษ์ท้องถิ่น

1.4 สนับสนุนการพัฒนาวัดเพื่อส่งเสริมเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมประจำวัด และความเป็นมาของท้องถิ่นให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

1.5 สนับสนุนการให้การสงเคราะห์แก่วัดและพระภิกษุสามเณรที่ประสบภัยหนาวและขาดแคลน

1.6 พิจารณาอุดหนุนเงินงบประมาณเพื่อการพัฒนาปฏิสังขรณ์วัด การพัฒนาวัดที่ประสบภัย

1.7 จัดทำบทความเผยแพร่ในหนังสือวิชาการของสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำชาติ

1.8 เป็นวิทยากรบรรยายถวายความรู้แก่พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใหม่ และพระสังฆาธิการตั้งแต่เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอในคราวที่มีการจัดถวายความรู้

1.9 บริหารงานการจัดประชุมเชิงวิชาการแก่เจ้าอาวาสตามโครงการต่างๆ เพื่อเป็นศูนย์กลางของชุมชน

1.10 ให้คำแนะนำแก่วัดในการบูรณปฏิสังขรณ์วัด การพัฒนาวัด การจัดกิจกรรมของวัด และวัดที่ประสบวินาศภัย

1.11 ติดตามและประเมินผลการบูรณปฏิสังขรณ์วัด การพัฒนาวัด การจัดกิจกรรมของวัด และการศาสนสงเคราะห์

2. ฝ่ายพัฒนาวัดประจำชุมชน มีหน้าที่และรับผิดชอบ ดังนี้

2.1 การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน

2.2 ส่งเสริมสนับสนุนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวประจำชุมชน

2.3 อุดหนุนเงินงบประมาณให้วัดที่จัดกิจกรรมการพัฒนาวัด

2.4 จัดประชุมเชิงวิชาการแก่เจ้าอาวาสตามโครงการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน

2.5 จัดประชุมเจ้าอาวาสที่จัดกิจกรรมพัฒนาวัด

2.6 จัดพิมพ์เอกสารทางวิชาการ

2.7 การประชาสัมพันธ์ผลงานการพัฒนาวัดและกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด

2.8 สรุปรายงานผลการจัดกิจกรรมของวัด

2.9 การติดตามและประเมินผลการพัฒนาวัด และการจัดกิจกรรมของวัด

2.10 ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง

3. ฝ่ายงานศาสนสงเคราะห์มีหน้าที่และรับผิดชอบ ดังนี้

3.1 สำรวจความเสียหายเพื่อการบูรณะและปฏิสังขรณ์วัดร้าง

3.2 ให้คำแนะนำในการจัดการบูรณะปรับปรุงเสนาสนะและบริเวณวัดตลอดจนกิจกรรมภายในวัด

3.3 ให้การสงเคราะห์สนับสนุนแก่พระภิกษุสามเณรที่ประสบภัยและขาดแคลน

3.4 ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา. คำแนะนำของกรมการศาสนาว่าด้วยการปฏิบัติเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2511.

..... คู่มือการบริหารและการจัดการวัดฉบับย่อ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2542.

..... ประวัติการศึกษาของสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2529.

กระทรวงศึกษาธิการ. หนังสือคู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฐ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2537.

..... หนังสือคู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติกฐระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2542.

กองบรรณาธิการ. “บทบาทของสถาบันวัด,” ศุภศาสตร์ปริทัศน์. 6(8) : 27 สิงหาคม 2524.

กองศาสนศึกษา. ประวัติการศึกษาของพระสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2527.

จรรยา หยูทอง. ศาสนา วัฒนธรรมและสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา, 2545.

เฉลิม วงศ์ธรรม. การศึกษาบทบาทของพระภิกษุในงานพัฒนาชุมชน. วิทยานิพนธ์ สศ.ม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2521.

ทัศนีย์ บัวระภา. ความคิดเห็นของชาวชนบทอีสานที่มีต่อศาสนาและพระสงฆ์. มหาสารคาม : สถาบันวิจัยศิลปะวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2537.

ประเวศ วะสี และคณะ. ทำเนียบพระสงฆ์นักพัฒนาภาคอีสาน. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534.

- พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิต ฐิตวณโณ). **บทอบรมกรรมฐาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). **บทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในการเป็นผู้นำทางการศึกษาพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, 2538.
- พระมหาสุทธีรนนท์ อดิปัญโญ. **พระสงฆ์ในชนบทอีสานกับการพัฒนาตามหลักการพึ่งตนเอง**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.